

РОЗДІЛ 9 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.44>
УДК 347.6

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

Гецько В.В.,

*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
victorijakostraba@ukr.net,
ORCID 0000-0001-6690-9493*

Гецько В.В. Особливості проходження дипломатичної служби громадянами України.

У статті досліджено особливості проходження дипломатичної служби громадянами України. Виявлено, що в Україні реформування дипломатичної служби фрагментарно відбувалося з проголошенням незалежності, водночас саме з прийняттям у 2018 році Закону України «Про дипломатичну службу» завершився важливий етап її європеїзації.

Встановлено, що дипломатичною є така державна служба, що має особливий характер і зміст якої полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби щодо реалізації зовнішньої політики України, захисту національних інтересів нашої держави у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів резидентів України за кордоном. Не дивлячись на інноваційні підходи, закладені у Законі України «Про дипломатичну службу» у науковій літературі часто зустрічається критика дипломатичної служби в Україні з огляду на специфічні умови її формування у пострадянський період, збереження рис радянської дипломатії, у тому числі лінійний характер управління, обмежений обіг інформації, а також низький рівень її захисту.

Встановлено, що з огляду на специфіку дипломатичної служби, важливим було на рівні закону встановити особливі вимоги до претендентів на посаду, а саме: спеціальні та загальні вимоги професійної компетентності, відповідність загальним вимогам як для всіх публічних службовців, відповідність спеціальним вимогам (наявність вищої освіти (ступінь магістра), відповідний рівень професійної компетентності, згідно вимог МЗС України; знання іноземних мов у обсязі, що потрібний для виконання посадових обов'язків і т.п.).

Обґрунтовано, що дипломатична служба є особливим видом публічної служби та характеризується відповідною специфікою та підвищеними вимогами до осіб, які претендують обіймати посади дипломатичних службовців. Особливість дипломатичної служби зумовлена спеціальними завданнями, що стоять перед нею, у тому числі щодо реалізації зовнішньої політики України, захисту національних інтересів нашої держави у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів резидентів України за кордоном. У зв'язку з цим, вимоги до осіб, які претендують обіймати посади дипломатичних службовців поділено на дві групи: загальні (вимоги як для всіх публічних службовців) та спеціальні (щодо професійних компетентностей, обумовлених завданнями, які поставлені перед дипломатичною службою).

Ключові слова: дипломатична служба, дипломатичні посади, працівник, дипломатичні установи.

Hetsko V.V. Features of diplomatic service by citizens of Ukraine.

The article examines the peculiarities of diplomatic service by citizens of Ukraine. It was found that in Ukraine the reform of the diplomatic service took place in fragments with the declaration of independence, at the same time with the adoption in 2018 of the Law of Ukraine "On Diplomatic Service" completed an important stage of its Europeanization.

It is established that a diplomatic service is a civil service that has a special nature and content which consists in the professional activities of officials of the diplomatic service to implement Ukraine's foreign policy, protect the national interests of our country in international relations, and the rights and interests of Ukrainian residents abroad. Despite the innovative approaches enshrined in the Law of Ukraine "On Diplomatic Service" in the scientific literature is often criticized the diplomatic service in Ukraine in view of the specific conditions of its formation in the post-Soviet period, the preservation of Soviet diplomacy, including linear governance, limited circulation information, as well as the low level of its protection.

It was established that given the specifics of the diplomatic service, it was important at the legal level to establish special requirements for applicants for the position, namely: special and general requirements of professional competence, compliance with general requirements for all civil servants, compliance with special requirements (higher education). master's degree), the appropriate level of professional competence, according to the requirements of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, knowledge of foreign languages to the extent necessary for the performance of official duties, etc.).

It is substantiated that the diplomatic service is a special type of public service and is characterized by the relevant specifics and increased requirements for persons applying to hold the positions of diplomatic officials. The peculiarity of the diplomatic service is due to the special tasks facing it, including the implementation of Ukraine's foreign policy, protection of national interests of our country in the field of international relations, as well as the rights and interests of Ukrainian residents abroad. In this regard, the requirements for applicants for diplomatic posts are divided into two groups: general (requirements for all civil servants) and special (for professional competencies due to the tasks assigned to the diplomatic service).

Key words: diplomatic service, diplomatic positions, employee, diplomatic missions.

Постановка проблеми. Одним із видів публічної служби є дипломатична, яка є не тільки доволі престижною, але і відповідальною, оскільки безпосередньо пов'язана з зовнішнім іміджем української держави. Безумовно це зумовлює відповідні підвищені вимоги до осіб, які мають намір бути дипломатичними службовцями. В умовах реформування публічної служби загалом, дипломатична служба не може залишитися осторонь таких процесів, що зумовлює необхідність відповідних наукових досліджень.

Стан опрацювання. Питання дипломатичної служби є предметом як окремих наукових досліджень, так і висвітлюється у деяких аспектах при проведенні аналізу різних інститутів дипломатичного права. У аспекті адміністративно-правового дослідження публічну службу, її теоретичні та організаційно-правові проблеми проаналізовано на рівні монографічного дослідження Федчишин С.А. [1] Проходження публічної служби частково розкрито у посібниках та підручниках [2; 3], а також окремих наукових статтях [4]. При цьому питання проходження публічної служби загалом [5], а також проблеми регулювання праці окремих категорій працівників більш ґрунтовно досліджені [6]. Водночас, недостатньо висвітлено проблеми удосконалення проходження дипломатичної служби в умовах євроінтеграційних реформ в Україні.

Саме тому, **метою статті** є ґрунтований аналіз особливостей проходження дипломатичної служби громадянами України.

Виклад основного матеріалу. В Україні реформування дипломатичної служби фрагментарно відбувалося з проголошення незалежності нашої держави і вважається що саме з прийняттям у 2018 році Закону України «Про дипломатичну службу» завершився важливий етап її європеїзації. Зміни до вказаного закону були внесені і влітку цього року, що безумовно підтверджує важливість і подальших наукових аналізів відповідності положень Закону України «Про дипломатичну службу» європейським та світовим стандартам проходження дипломатичної служби.

Відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» дипломатичною є така державна служба, що має особливий характер і зміст якої полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби щодо реалізації зовнішньої політики України, захисту національних інтересів нашої держави у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів резидентів України за кордоном [7].

Закон України «Про дипломатичну службу» доволі чітко визначив поняття не тільки дипломатичної служби, але і розмежував адміністративні та дипломатичні посади, а також врегулював поняття довготермінового відрядження, контракту про проходження дипломатичної служби тощо. Розмежовано і працівників дипломатичної служби, а саме виокремлено дипломатичних службовців, адміністративних службовців та працівників, які виконують функції з обслуговування, окреслено коло членів сім'ї працівника дипломатичної служби. Важливим є і закріплення у статті 4 Закону України «Про дипломатичну службу» основних принципів дипломатичної служби, при цьому законодавець встановив що до них відносяться спеціальні принципи, а також загальні принципи, які визначені Законом України «Про державну службу».

Не дивлячись на інноваційні підходи, закладені у Законі України «Про дипломатичну службу» у науковій літературі часто зустрічається критика дипломатичної служби в Україні з огляду на специфічні умови її формування у пострадянський період, збереження рис радянської дипломатії, у тому числі лінійний характер управління, обмежений обіг інформації, а також низький рівень її захисту. Крім того, як проблеми зазначаються і слабкість зв'язків Міністерства закордонних справ, дипломатичної служби з іншими ланками системи державного управління, і проблеми у фінансовій сфері та з кадрами [4, с. 11].

За даними Міністерства закордонних справ станом на 2019 рік в світі нараховувалося 83 посольства України [8]. У 2021 році була офіційна заява міністра закордонних справ про відкриття трьох нових посольств (в Республіці Гана, Республіці Філіппіни та в Чилі) та трьох генеральних консульств [9]. Безумовно розширення кількості дипломатичних установ важливе для України, у тому числі для ефективного захисту прав та інтересів громадян за кордоном. За статистикою МЗС найбільше українців проживає за кордоном у таких державах: Канада (1 209 085 осіб з українським походженням); США (за офіційними даними – 892992 особи, за неофіційними – понад 1,5 млн. осіб); Російська Федерація (за офіційними даними – 1,93 млн. осіб, а за неофіційними – понад 10 млн. осіб); Бразилія (500 тис.); Казахстан (333 тис.); Молдова (477 тис.); Аргентина (250-300 тис.); Білорусь (159 тис.); Німеччина (123,3 тис.); Узбекистан (близько 87 тис.) тощо [10]. Враховуючи доволі велику чисельність українців за кордоном і зростання міграційних потоків в силу загострення економічної ситуації на тлі пандемії, важливим є ефективно здійснення дипломатичними установами своїх обов'язків, що безперечно залежить від кадрів.

Селецький О.В. відзначає, що однією із особливостей дипломатичної служби і водночас її статусною ознакою є наявність спеціального звання – дипломатичного рангу [12, с. 51]. Палагусинець Р. В. зауважує, що одним із основних елементів структури державного управління є дипломатична служба, особливістю якої є надзвичайний професіоналізм. Саме дипломатичні службовці є ерудованими, дисциплінованими, освіченими, вправними, здатними ефективно впроваджувати новітні інформаційні технології, пронизливо усвідомлюють історичну самобутність народу. Враховуючи, що дипломатична служба є специфічною професійною сферою, то на думку Палагусинця Р.В., вона має такі особливості: 1) спрямованість на захист інтересів, забезпечення безпеки суспільства та держави на міжнародному рівні; 2) захищати права та свободи громадян за кордоном; 3) забезпечення невимушеної участі громадян у державних справах; 4) на стратегічному рівні імплементувати владні повноваження, політичні та соціальні державні завдання, у тому числі інформаційно-аналітичні, організаційно-управлінські, фінансово-господарські; 5) імплементация управлінських функцій державно-політичного адміністрування; 6) формування належних умов, необхідних для безпеки та гідного життя людини [11]. Не з усіма вказаними особливостями дипломатичної служби можна погодитися, а саме наведені науковцем у пунктах три, п'ять та шість, характеризують публічну службу загалом.

Після прийняття нового Закону України «Про дипломатичну службу» у 2018 році відбулася і зміна підзаконних актів у сфері регулювання проходження публічної служби, так наказом МЗС у 2019 році були затверджені вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» і «В» [13], постанова КМУ від 21 грудня 2020 року затвердила новий «Порядок формування і здійснення компенсаційних виплат в іноземній валюті та оплати інших витрат працівникам дипломатичної служби, направленим у довготермінове відрядження» [14], указом Президента України в березні 2021 року було затверджено Положення про закордонні дипломатичні установи України [15] тощо.

Дипломатична служба має проходити у відповідній системі дипломатичних органів, до яких законом віднесено: Міністерство закордонних справ України; представництво МЗС на території України; закордонну дипломатичну установу (посольство України; посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві; постійне представництво України при міжнародній організації; представництво України при міжнародній організації; місія України при міжнародній організації; консульська установа України). У системі органів дипломатичної служби можуть також бути створені спеціальні місії.

Крім того, щодо проходження дипломатичної служби, то Законом України «Про дипломатичну службу» визначено: завдання та функції органів дипломатичної служби (статті 6 та 7); дипломатичні посади та категорії дипломатичних посад (статті 8 та 9); права і обов'язки посадовців (статті 10 та 11); порядок зарахування на дипломатичну службу на конкурсній основі (ст. 12); вимоги до осіб, що бажають обіймати дипломатичні посади (ст. 13); порядок призначення та звільнення з посад дипломатичної служби (ст. 14); порядок переведення та ротації дипломатичних службовців (статті 16 та 17); направлення у довготермінове відрядження (ст. 18) та відкликання з них (ст. 19); особливості перебування у розпорядженні Міністерства закордонних справ України (ст. 21), специфіку роботи у секретаріатах міжнародних організацій (ст. 22); перелік та порядок присвоєння і позбавлення дипломатичних рангів (статті 24 та 25) та строки перебування у рангах (ст. 26); підстави для припинення дипломатичної служби (ст. 28), порядок відставки (ст. 29) та

граничний вік перебування на службі дипломатичного службовця (ст. 30); гарантії по оплаті праці, виплаті компенсації та соціальні гарантії (статті 31-38); порядок підвищення професійних компетентностей (ст. 39); гарантії по робочому часу та часу відпочинку (статті 40 та 41).

Враховуючи специфіку дипломатичної служби, важливим було на рівні закону встановити особливі вимоги до претендентів на посаду, а саме: спеціальні та загальні вимоги професійної компетентності (наприклад на посаду дипломатичної служби категорії «В» із виконанням консульських функцій: здатність швидкого опанування нових внутрішньовідомчих програмних продуктів; уміння працювати за умов підвищеного психологічного та фахового навантаження і т.п.), відповідність загальним вимогам як для всіх публічних службовців (встановлені Законом України «Про державну службу»), відповідність спеціальним вимогам (наявність вищої освіти (ступінь магістра), відповідний рівень професійної компетентності, згідно вимог МЗС України; знання іноземних мов у обсязі, що потрібний для виконання посадових обов'язків; стан здоров'я, що дає змогу відправляти у довготермінове відрядження службовця, що підтверджується відповідним документом; відсутність обставин, які б перешкождали виконанню посадових обов'язків у системі органів дипломатичної служби).

Щодо ротації дипломатичних працівників, то це світова практика. Так, у США дипломати мають принаймні два роки відпрацювати у Держдепартаменті, а термін закордонних відряджень залежить від посади та держави. Зазвичай термін перебування молодшого дипломата за кордоном становить два роки, а дипломатів середнього та вищого рівня – три роки і більше в державах з нормальними умовами праці та два роки з важкими умовами праці, а терміни закордонних відряджень для адміністративно-технічного персоналу становлять три-п'ять років [16].

С. А. Федчишин зауважує, що особливості дипломатичної служби мають враховуватися і при оцінюванні результатів діяльності дипломатичних службовців (у тому числі при довготермінових відрядженнях, ротаціях; перебуванні у розпорядженні МЗС України; наданні можливості бути переведеними на посади до інших публічних органів тощо). Саме виходячи з цього, науковець пропонує вдосконалювати національне законодавство у цій частині, в тому числі шляхом внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців» і передбачення у ній окремого розділу про особливості оцінювання результатів службової діяльності дипломатичних службовців [17, с. 132]. Після внесених змін до Постанови КМУ у 2019 та 2020 році порядок оцінювання посадових осіб дипломатичної служби доволі прогресивний, хоч безумовно і можливе подальше його вдосконалення.

Висновки. Дипломатична служба є особливим видом публічної служби, що зумовлює відповідну специфіку та підвищені вимоги до осіб, які претендують обіймати посади дипломатичних службовців. Особливість дипломатичної служби зумовлена спеціальними завданнями, що стоять перед нею, у тому числі щодо реалізації зовнішньої політики України, захисту національних інтересів нашої держави у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів резидентів України за кордоном. У зв'язку з цим, вимоги до осіб, які претендують обіймати посади дипломатичних службовців можна поділити на дві групи: загальні (вимоги як для всіх публічних службовців, встановлені Законом України «Про державну службу») та спеціальні (щодо професійних компетентностей, обумовлених завданнями, що поставлені перед дипломатичною службою).

Список використаних джерел:

1. Федчишин С. А. Дипломатична служба України: проблеми теорії, організації та правового забезпечення. Київ, 2021. 528 с.
2. Гуменюк Б. І. Дипломатична служба: правове регулювання : навч. посібник. К.: Либідь, 2007. 224 с.
3. Сардачук П. Д. Дипломатичне. представництво: організація і форми роботи: навчальний посібник. К., 2008. 176 с.
4. Полтавець Т. Дипломатична служба в Україні та за кордоном. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 8 (152). С. 11–14.
5. Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудова діяльності державних службовців як особливої категорії зайнятого населення України : навч. посіб. Х. : ФІНН, 2010. 672 с.
6. Рогач О. Я., Менджул М. В. Припинення трудових відносин з ініціативи працівника-внутрішньо переміщеної особи та роботодавця. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 184 - 190.
7. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

8. Посольства України у світі: які країни мають наші диппредставництва, а в яких досі немає послів. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/22/infografika/polityka/posolstva-ukrayiny-sviti-yaki-krayiny-mayut-nashi-dyppredstavnytstva-a-yakux-dosi-nemaye-posliv> (дата звернення: 01.09.2021).
9. Кулеба анонсував відкриття трьох посольств і трьох генконсульств України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3202745-kuleba-anonsuvav-vidkrittta-troh-posolstv-i-troh-genkonsulstv-ukraini.html> (дата звернення: 01.09.2021).
10. Українська громада в країнах світу / Міністерство закордонних справ. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnyu-spravit/spivrobotnictvo/zakordonna-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (дата звернення: 01.09.2021).
11. Палагусинець Р. В. Роль дипломатичної служби в формуванні ефективного державного управління зовнішньою політикою держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL: http://www.du.nauka.com.ua/pdf/2_2020/40.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
12. Селецький О.В. Дипломатична служба як особливий різновид суспільно-корисної праці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Випуск 6. Том. 2. С. 50-53.
13. Про затвердження вимог до осіб, які претендують на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» і «В»: наказ МЗС України від 18.09.2019 № 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1073-19#Text> (дата звернення: 01.09.2021).
14. Про затвердження Порядку формування і здійснення компенсаційних виплат в іноземній валюті та оплати інших витрат працівникам дипломатичної служби, направленим у довготермінове відрядження: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2020 № 1288. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1288-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2021).
15. Про Положення про закордонні дипломатичні установи України: Указ Президента України від 15 березня 2021 року № 99/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/992021-37357> (дата звернення: 03.09.2021).
16. Вячеслав Ціватий. Зовнішня політика і дипломатія США XXI століття: інституціонально-кадровий і регіональний аспекти. С. 246. URL: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/01/%D0%A6%D1%96%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B9-%D0%92..pdf> (дата звернення: 03.09.2021).
17. Федчишин С. А. Оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби України: пропозиції щодо вдосконалення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 2(31). С. 131-137.